

PROFESORES ILGAS APINES

(13.03.1928–01.06.2019)

PIEMIŅAI

Vladislavs Volkovs

vladislavs.volkovs@inbox.lv

Atslēgas vārdi: vēsture, historiogrāfija, sociāldemokrātija, etnopolitika, etniskās minoritātes

Šajā rakstā isi parādīts profesores Ilgas Apines ieguldījums vairākās zinātnes nozarēs — vēsturē un historiogrāfijā, etniskās psiholoģijas teorijā, kulturoloģijā, sociālajā antropoloģijā, politikas zinātnē. Profesores daudzu gadu zinātniskajā darbā bija raksturīga iekšējā sakarība starp Latvijas sociāldemokrātijas un sabiedrības etniskās daudzveidības pētījumiem. Rakstā apkopoti daudzu zinātnieku, augstskolu pasniedzēju, žurnālistu, sabiedrisko darbinieku izteikumi par Ilgas Apines profesionālajām un cilvēciskajām īpašībām.

No dzīves aizgājusi profesore Ilga Apine. Grūti noticēt šai rūgtajai vēstij...

Ilga Apine bija latviešu vēsturniece, habilitētā vēstures doktore (1992), Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) korespondētājlocekle (ievēlēta 1978. gadā). Bijusi Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes profesore, Latvijas Republikas Tautību konsultatīvās padomes locekle, Latvijas sabiedrības integrācijas koncepcijas līdzautore.

Viņas zinātniskās darbības jomas bija nacionālais jautājums Latvijas vēsturē, etnopolitika, latviešu un etnisko minoritāšu psiholoģiskās norises. Ilga Apine ir saņēmusi godpilno LZA un a/s "Aldaris" apbalvojumu "Gada balva zinātnē 2003" par zinātniskiem pētījumiem etnisko attiecību jomā un ieguldījumu tolerantas un demokrātiskas Latvijas sabiedrības veidošanā.

Latvijas zinātnieku saime ir zaudējusi zinātnieci, kas bija slavēta Latvijā un arī ārpus mūsu valsts vairākās zinātnes nozarēs — vēsturē un historiogrāfijā, etniskās psiholoģijas teorijā, kulturoloģijā, sociālajā antro-

poloģijā, politikas zinātnē. Profesore savās neskaitāmajās grāmatās, rakstos, runās zinātniskajās konferencēs, neformālajās diskusijās profesionāli analizēja Latvijas politiskās un garīgās dzīves svarīgākos jautājumus. Profesori I. Apini raksturoja vispusīga interese par dzīvi, taču izteikti noturīga bija viņas interese par zinātni. Īpaši viņu interesēja godīgas zinātniskās pieejas izstrāde Latvijas kultūras un etniskās daudzveidības analizē. Viņa bija ārkārtīgi iecietīga pret dažādām zinātniskām pozīcijām. Vienlaikus profesore vienmēr ir uzskatījusi par nepieciešamu paust savu viedokli un konsekventi to aizstāvēt. I. Apines pārliecība par zinātniskās patiesības spēku, par nepieciešamību paaugstināt zinātnieka balsi politisko kaislību un ideoloģisko domstarpību pasaulē izraisījusi kolēģu dziļu cieņu.

I. Apines darbos īpaša nozīme ir etniskās minoritātes koncepcijas izstrādei Latvijas etnopolitikas un vēstures zinātnē. To veicināja sarežģītā politiskā situācija valstī kopš pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu beigām, bet ne tikai. Kopš tā laika Latvijas

valstiskuma atjaunošana un pilsoniskās sabiedrības veidošanās bija cieši saistīta ar starpetnisko attiecību dinamiku. Latvijas zinātnē nebija precīzas receptes — kā zinātniski pareizi izprast etnisko minoritāšu politisko dabu un viņu vietu Latvijas politiskajā nācijā, kurai varētu piekrist sabiedrība un kurai zinātnieki varētu uzticēties bez ierunām.

Zinātnē, ne tikai Latvijā, bet arī pasaulē mērogā, kopš 20. gadsimta 90. gadiem ir palielinājusies šķelšanās starp zinātniskajām pieejām. Daļa pētnieku cenšas ignorēt etnisko minoritāšu īpašo kultūras identitāti, bet citi — un šo ideju popularizēja un aizstāvēja I. Apine — skatīja daudzietniskās sabiedrības kā cilvēku kopienas, kurās etnokultūras identitātei ir cienīga vieta kopējā nacionālajā identitātē. Esmu pārliecināts, ka šādas pieejas izstrādāšana etnisko minoritāšu vietas analizē Latvijas pilsoniskajā sabiedrībā lielā mērā ir saistīta ar viņas dziļu un ilgstošu interesi par sociāldemokrātijas idejām un praksi.

I. Apines zinātniskie darbi vienmēr bijuši aktuāli. Grūti atrast publikācijas par etniskajām attiecībām mūsdienu Latvijā, kurās nebūtu citētas profesores izteiktās atziņas. I. Apines grāmatu un rakstu vērtīgi lasītāji un pētnieki vienmēr atklās tajos profesores zināšanu plašumu par etnisko daudzveidību Latvijā un saskatis viņas zinātnisko objektivitāti.

Profesores I. Apines zinātniskās jaunrades ilggadējais un auglīgais raksturs saistīts ar zinātnisko tēmu izstrādi, kuras nekad nav bijušas tikai "kabineta zinātnieku" uzmanības lokā. Profesores interese par Latvijas sociāldemokrātijas idejām, tās vēsturisko pieredzi un par etniskajām attiecībām saistīta ar ļoti jūtīgajām refleksijām sabiedriskajā un politiskajā apziņā. Turklāt pret šīm pētījumu jomām nekad nav bijusi vienaldzīga valdošā birokrātija, kura tiecās nostiprināt sabiedrībā savu interpretāciju par sociāldemokrātiskajām vērtībām un nacionālajām attiecībām. Zinātniekam vienmēr nākas aizstāvēt zinātnisko patiesību, un tas galu galā atbilst sabiedrības interesēm.

Sociāldemokrātiskās un nacionālās tematikas sasaistījums I. Apines zinātniskajos pētījumos, šķiet, nav bijis mehānisks, bet ir iekšēji saistīts ar orientāciju uz sociālā taisnīguma ideāliem, uz sabiedrības vajadzībām ņemt vērā tās dažādību un arī uz sociāli, politiski un kultūras ziņā atsvešināto iedzīvotāju slāņu interesēm. Latviešu un mazākumtautību sociālā taisnīguma ideju vienotību viņa pētījusi vairāk nekā pusgadsimtu. Professore parādījusi objektīvi, ka sociāldemokrātiskās vērtības ir gan latviešu nacionālās pašnoteikšanās visatbilstošākais veids, gan arī latviešu un mazākumtautību attiecību veidošanai visvairāk atbilstoši principi. Tieši sociāldemokrātiskajās idejās ir starpetniskās tolerances resurss, etnisko grupu tiesību atzīšana uz savu valodu, kultūru, politisko aktivitāti.¹

Latvijas sociāldemokrātijas vēsturiskās pieredzes izpēte, manuprāt, ir veidojusi I. Apines priekšstatu par sabiedrības ārkārtīgu sarežģītību, kurai nav derīgas vienkāršas, vienreiz un uz visiem laikiem gatavas receptes, kā sasniegt starpetnisko saskaņu. Šī daudzietnisko sabiedrību komplicētība prasa no pētnieka pastāvīgas pūles, lai radītu atbilstošu zinātnisko metodoloģiju². I. Apine parādīja, ka etniskā daudzveidība Latvijā tieši ietekmēja gan 1905.–1907. gada revolūcijas savdabību, gan Latvijas sociāldemokrātijas specifiku. Un šāda zinātniskā pieeja zināmā mērā atšķīrās no padomju historiogrāfijā izplatītajiem priekšstatiem, kuros nebija tieksmes parādīt starpetnisko attiecību reālās pretrunības gan sabiedrībā kopumā, gan arī Latvijas sociāldemokrātiskajā kustībā (piemēram: J. Krastiņš³, I. Ronis⁴, Ļ. Zīle⁵). Šajā ziņā I. Apines pieeja bija tuvāka ārzemju latviešu vēsturniekiem, kuri akcentēja iekšējos etniskos konfliktus Latvijas sociāldemokrātu grupās 1905.–1907. gada revolūcijas laikā (piemēram, rakstā "Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (1953–1955)"⁶). Gadu gaitā kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā savās grāmatās, rakstos, uzstājoties zinātniskajās konferencēs, presē

profesore uzsvēra ideju par “multikulturālās sabiedrības izveidošanās un attīstības” aktualitāti latviešu un etnisko minoritāšu mijiedarbībā. Turklāt I. Apinei īpaši svarīgs bija Rīgas vēsturiskais multikulturālisms, kas “pozitīvi ietekmē atmosfēru valstī”. Un tieši multikulturālisma ietvaros viņa redzēja iespēju īstenot “politiskās nācijas” principu Latvijas Republikā 1918.–1934. gadā. Ar nožēlu viņa atzīmēja multikulturālisma vērtības trūkumu mūsdienu politiskās elites apziņā.⁷

I. Apine uzskatīja par nepieciešamu analizēt etniskās minoritātes Latvijā kā sociālus kopveselumus, kuriem ir izteiktas, vēsturiski evolucionējošas kolektīvās identitātes. Šai zinātniskajai pieejai ir priekšrocība — tā ietver zinātniskus pētījumus par daudzietnisku sabiedrību aktuālajās zinātniskajās diskusijās, kas jau daudzus gadus desmitus notiek starp liberālisma, libertariānisma, multikulturālisma, konservatīvisma, nacionālisma pārstāvjiem Rietumu sociālajās zinātnēs izpratnē par nacionālā vairākuma un etnisko minoritāšu mijiedarbību. Turklāt profesores I. Apines patiesības meklējumi šajā jautājumā nebija atdalīti no viņas personiskās pozīcijas: etnisko minoritāšu kolektīvās identitātes Latvijā ir nacionālās un pilsoniskās identitātes svarīga sastāvdaļa.⁸ Tieši tāpēc no nacionālās valsts un etnisko minoritāšu dažādiem mijiedarbības veidiem I. Apine nepārprotami deva priekšroku demokrātiskai integrācijai, kura raksturojama kā latviešu un mazākumtautību tuvināšanās divvirzienu simetrisks process. Turklāt etnisko minoritāšu integrācijā iekļaujami arī akulturācijas mehānismi, kas dod iespēju etniskajām minoritātēm apgūt nacionālā vairākuma kultūru, saglabājot savu etnisko kultūru.⁹ Savos darbos profesore ļoti rūpīgi atzīmēja integrācijas pozitīvos augļus un vienmēr norādīja uz to bremsējošiem faktoriem, arī etnopolitikā.¹⁰

Par novatorisku jāatzīst arī I. Apines ieguldījums krievu etniskās minoritātes problēmas pētījumos latviešu historiogrāfijā, sākot ar atziņām jaunlatviešu, sociāldemokrātiskajā,

pilsoniskajā domā un ārzemju latviešu vēsturnieku darbos. Viņa analizēja Latvijas krievu iedzīvotāju identitātes īpatnības vienotībā ar latviešu kultūrnācības veidošanos 19. gadsimtā un ar politiskās un pilsoniskās nācijas veidošanos un attīstību 20. gadsimtā. Krievu minoritātes identitāte analizēta kā komplicēta, bet tajā pašā laikā kā idejiski un politiski diferencēta parādība, kurā liberālajām vērtībām vēsturiski ir bijusi ievērojama nozīme. Tieši krievu identitātes liberālajā segmentā I. Apine redzēja resursu, lai integrētu šo etnisko mazākumu Latvijas sabiedrībā.¹¹ Vienlaikus profesore pētīja arī baltkrievu¹², romu¹³, poļu, ukraiņu, ebreju¹⁴ minoritātes.

Vēl 90. gadu vidū profesore I. Apine par nacionālai valstij pilnīgi normālu uzskatīja situāciju, ka etnisko minoritāšu identitāte īstenojas, izveidojot savu eliti, inteligenci, attīstot nacionālās un kultūras kopienas, izglītības iestādes, masu informācijas līdzekļus, regulāri funkcionējošu kultūras jomu utt. Tieši šādā kvalitātē ir iespējama etnisko minoritāšu integrācija sabiedrībā¹⁵. Diemžēl tik plaša etnisko minoritāšu identitātes izpratne reti tika ietverta socioloģiskajos pētījumos.

Daudzi I. Apines kolēģi — zinātnieki, augstskolu docētāji, žurnālisti, sabiedriskie darbinieki — ar prieku atsaucās uz lūgumu izteikt savas atmiņas.

Vitālijs Šalda, vēstures doktors, profesors:

Daudzus gadus Ilga Apine aizvadīja Latvijas Valsts universitātes kolektīvā, gan studējot Vēstures un filoloģijas fakultātē, pēc tam aspirantūrā, gan strādājot fakultātē visos amatos no lektores līdz profesorei, gan arī vadot katedru (1973–1979). Pētot Latvijas Sociāldemokrātijas vēsturi, viņa ieinteresējās par starpnacionālo attiecību jomu, kurai pievērsās visu turpmāko mūžu. Tās izpētē ieguldītais darbs vainagojās ar doktora disertāciju un vairākām monogrāfijām. Taču profesores uzmanību saistīja arī citi sociāldemokrātijas vēstures jautājumi. Nevar runāt par 1905. gada revolūcijas norisēm Latvijā, nepieminot viņas apjomā nelielu, bet ļoti saturīgo

grāmatu "1905.–1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti"¹⁶. Plašais redzesloks, dziļās zināšanas ļāva profesorei vadīt aspirantu pētījumu tēmu izstrādi, kas parasti arī noslēdzās ar sekmīgu disertācijas aizstāvēšanu.

Redzot, cik rūpīgi zinātnisko darbu veic pati profesore, aspiranti vienkārši neuzdrošinājās slinkot vai būt pavirši. Nekādi sodi vai pat izteikti pārmetumi no vadītājas nebija gaidāmi, taču bija neizturami iedomāties, ka profesore būs sarūgtināta. Kā zinātniskā vadītāja Apine bija ļoti taktiska, aspirantiem centās palīdzēt ne tik daudz ar kritiku, cik ar pamudinājumiem paskatīties uz to vai citu problēmu arī no cita aspekta, atrast jaunu pieeju. Visi viņas bijušie aspiranti atceras profesori kā cilvēku, kurš devis vislielāko ieguldījumu viņu profesionālajā izaugsmē.

Profesore bija arī oponente daudzu disertāciju aizstāvēšanā. Arī šo darbu autori viņu paturēs atmiņā kā vēriģu, bet vienmēr objektīvu, labestīgi noskaņotu vērtētāju. Kad atmiņu autoram iznāca saruna ar Daugavpils Universitātes Vēstures katedras vadītāju profesori I. Salenieci, kuras disertācijai oponente bija Apine, [man] pieminot savus darba gadus kopā ar viņu, sarunu biedres tūlītējā reakcija bija: "Cik jauks cilvēks!" Domājams, ka līdzīgu reakciju var sagaidīt arī no citiem viņas oponento darbu autoriem.

Jau padomju periodā profesore uzturēja lietišķas un draudzīgas attiecības ne tikai ar kolēģiem no citām republikām, bet arī ar latviešu vēsturniekiem Rietumos, par ko gan viņas darbabiedri, varbūt ar pāris izņēmumiem, uzzināja tikai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas.

Kolēģu vidū profesore vienmēr baudīja vislielāko cieņu gan kā zinātniece, gan kā gudrs, erudīts cilvēks, kurš saprot humoru, prot veidot draudzīgas attiecības ar līdzcilvēkiem. Kolēģi varēja droši paļauties uz profesores atbalstu gan sadzīves lietās, gan arī gadījumos, kad padomju laikos dažkārt nācās aizstāvēties pret pārmetumiem par "politiskām kļūdām". Profesore bija daudz ko pieredzējusi

un prata nepatikšanās nokļuvušajiem sniegt klusu, bet noteiktu atbalstu, nebaidoties arī pašai nonākt pārmetumu ugunī. No 80. gadu beigām Apine strādāja Latvijas Zinātņu akadēmijas/Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā. Šeit viņa uzrakstījusi daudz vērtīgu darbu, kuri nostiprināja profesores vārdu kā vienu no cienījamākajiem profesionāļiem Baltijas valstīs Latvijas politiskās vēstures, latviešu etnoģenēzes, vēstures un šodienas latviešu diasporas, starptautisko attiecību un etnisko minoritāšu pētišanā. Šeit minēta tikai neliela daļa šo darbu:

- *Balkrieivi Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas filozofijas un socioloģijas institūts, 1995;
- *Slāvi Latvijā: etniskās vēstures apcerējums*. Rīga: Mācību apgāds, 1998;
- *Etnisko attiecību vēsture Latvijā*. Metodiskā literatūra vēstures skolotājiem. Rīga, 2000;
- Identitāte Latvijā un mūsu ceļš uz Eiropu. Grām.: *Eiropas Savienības paplašināšanās: Skats no Latvijas un Eiropas*. Rīga, 2000;
- Akulturācijas iespējas Latvijā. Grām.: *Integrācija un etnopolitika*. Rīga, 2000;
- Latviešu nacionālkomunistu sagrāves sociālpsiholoģiskie aspekti. *LZA Vēstis, A daļa*, 2000, 54 (1–2);
- Latviešu etnoģenēze cittautiešu ieceļošanas kontekstā. *LZA Vēstis, A daļa*, 2003, 57 (1–2);
- Austrumu latvieši 21. gadsimta sākumā: problēmas un risinājumi. *Latvijas Vēsture*, 2003, (1);
- Mazākumtautības — mūsu bagātība. Grām.: *2003. gads Latvijas grāmatā*. Rīga, 2003;
- *Latvijas krievu identitāte: Vēsturisks un socioloģisks apcerējums*. Rīga, 2007.

Profesore arī pēc aiziešanas pensijā aktīvi strādāja, rakstīja zinātniskus darbus, piedalījās konferencēs. Un vienmēr viņas raksti, uzstāšanās bija dziļi pārdomātas, interesantas klausītājiem. Par iespēju noklausīties

nopelniem bagātās zinātnieces atziņas nākas teikt lielu paldies Apines ģimenes locekļiem, kuri palīdzēja veselības ziņā vairs ne tik stiprajai profesorei apmeklēt arī valsts attālākos centrus Daugavpili un Liepāju. Pēdējā profesores uzstāšanās notika šogad 15. maijā Liepājā, divas nedēļas pirms viņas aiziešanas mūžībā.

Ilga Apine cienīja mūziku un teātra mākslu, viņu bieži kāda ģimenes locekļa pavadībā varēja sastapt koncertos un izrādēs.

Universitātē jaunākās paaudzes vēsturieki ar interesi klausījās vecāko kolēģu stāstus par to, kā profesore 1956. gadā kā viena no 27 pirmajiem Latvijas alpinistiem uzkāpa Elbrusa virsotnē. Kalnus viņa neaizmīrsa arī turpmāk. 1980. gadu beigās profesorei Tatanai Bartelei, ar kuru kopā viņa apmeklēja fizikultūras nodarbības, profesore ar aizrautību stāstīja par nesen veikto pārgājieni Alpos, gan piebilstot, ka, iespējams, tas būs pēdējais viņas kāpiens kalnos, jo kļuvis grūti dzīvot teltī, gaidot, kad uzlabosies laika apstākļi. Vēl pēc astoņdesmit viņa slēpoja un peldēja. Acīmredzot šīs fiziskās aktivitātes viņai palīdzēja saglabāt možu garu, skaidru prātu, analītisku domāšanu, darbaspējas.

Ēriks Žagars, vēstures doktors, atceras:

70. gadu beigās Rīgā izveidojās savdabīgs brīvdomātāju pulciņš (Pēteris Krupņikovs, Ilga Apine, Zenta Ķimene, Ēriks Žagars), kas reizi trijos mēnešos sapulcējās un apsprieda politikas un Latvijas vēstures jautājumus. 1986. gada rudenī es biju kopā ar Ilgu Apini delegācijas braucienā uz Rīgas sadraudzības pilsētu Rusi Bulgārijā. Biju liecinieks tam, cik smagi viņa pārdzīvoja informāciju par toreizējās Bulgārijas varas politiku attiecībā pret turku nacionālo mazākumu (uzvārdu maiņa, turku paražu noliegšana un aizliegšana), lai mainītu turku etnisko seju.

Par I. Apines mīļāko darba vietu kļuva J. Misiņa bibliotēkas lasītava. Viņa uzrakstījusi nopietnas zinātniskās grāmatas par Latvijas baltkrieviem un krieviem. Viņa bija viena no organizētājām rakstu krājumam

“Etnisko attiecību vēsture Latvijā” (2000), kas bija domāts kā palīgmateriāls skolotājiem un deva hronoloģisku pārskatu par etniskiem procesiem Latvijas teritorijā.

Par Ilgas Apines pēdējo nozīmīgāko vēstures darbu kļuva monogrāfija “1905.–1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti” (2005). Monogrāfija atvēra jaunu virzienu tik ievērojama notikuma Latvijas dzīvē un revolūcijas priekšpulka latviešu sociāldemokrātu pētīšanā. Darbs balstījās uz plašu daudzu autoru pētījumiem, to kritisko analīzi un novērtējumiem. Viņa pakavējās gan pie revolūcijas cēloņiem, gan notikumiem, bet īpašu nozīmi piešķīra arī nacionālā faktora lomai revolūcijas gaitā. Monogrāfijā ir analizēti latviešu sociāldemokrātu programmas dokumenti, Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partijas attiecības ar Krievijas sociāldemokrātiem, sadarbība ar Bundu u. c. Īsā koncentrētā veidā lasītājs var izsekot revolūcijas gaitai. Tā paliek kā nozīmīgs ieguldījums Latvijas vēstures historiogrāfijā.

Feliciana Rajevska, politikas zinātnes doktore, emeritus profesore:

Manā uztverē un atmiņās profesore Ilga Apine bija īsti talantīga zinātniece, kura spēja savienot vēstures notikumu dziļu izpēti ar plašu interesi par literatūru un mākslu. Viņā ļoti dabiski sadzīvoja latviešu un krievu kultūra. Attiecību izpēte starp nācijām un etniskajām grupām Latvijā bija Ilgas Apines noturīga interese jau no 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem. Dzīvē Ilgu nelutināja, viņas tēvs gāja bojā Staļina represiju laikā 30. gados un pusaudzes gados viņa izjuta “tautas ienaidnieka” meitas likteni. Visai agri no dzīves aizgāja viņas vīrs, un rūpes par trim bērniem bija tikai uz viņas pleciem. Bet Ilgai Apinei piemita liels dzīvesprieks, enerģija un neatlaidība. Viņa prata priecāties un būt jautra, aizrautīgi lasīt dzeju, kāpt Kaukāza un Pamira kalnos un ceļot, saglabāt darbaspējas un neviltotu interesi par dzīvi līdz pašai mūža nogalei.

Inese Runce, vēstures doktore:

Ilgu Apini pirmo reizi es iepazinu neklā-

tiēnē — caur viņas pētījumiem un publicētajām grāmatām par etnisko minoritāšu vēsturi Latvijā. Mani vienmēr fascinēja Ilgas Apines domas skaidrība un plašums. Kad iepazināties tuvāk un kļuvām kolēģes Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā, mani vēl jo vairāk pārsteidza Ilgas Apines dzīvotprieks, aktīvais gars un jaunības degsme, kaut gan jau toreiz profesore tuvojās savai 80. gadu dzīves jubilejai. Profesore vienmēr bija smaidīga, zinātkāra un radoša. Nekad netika palaista garām izdevība pētīt, publicēties un piedalīties konferencēs vai semināros. Bet pāri visam man visvairāk saglabāsies atmiņā viņas aristokrātiskais gars. Pat vissarežģītākajās situācijās, nereti konferencē cīnoties ar emocionāliem diskutētājiem un nekonstruktīviem apvainojumiem, Ilga Apine vienmēr saglabāja mieru un cieņu pret saviem oponentiem, man sniedzot paraugu par to, ko nozīmē profesionālisms un akadēmiskā stāja.

Paldies, ka bijāt man laba kolēģe un labs paraugs!

Svetlana Kovaļčuka, filozofijas doktore:

Iestājos LU filozofijas nodaļā 1975. gada rudenī, PSKP vēstures kursu lasīja profesore Ilga Apine. Viņa bija labvēlīga, runāja gludi un skaisti, bija optimisma pilna savās domās par nākotni (gan par PSRS, gan vēlāk par mūsdienu Latviju). Profesore vienmēr nāca uz lekcijām eleganti ģērbta. Pie profesores man bija gods klausīties vēl vienu kursu — par PSRS nacionālo politiku. Pēc lekcijām ar manu kursabiedru jautājām par 1940. gada 17. jūnija notikumiem, viņa atbildēja savas specialitātes ideoloģijas ietvaros, kā vienmēr!

Arturs Medveckis, pedagogijas doktors:

Katra mūsu tikšanās beidzās ar profesores Ilgas Apines vārdiem: “Kāda ir nākamās konferences tēma?” Tas bija kā profesores solījums dalībai Liepājas Universitātes Socioloģisko pētījumu centra rīkotajā gadskārtējā starptautiskajā konferencē “Sabiedrība un kultūra”, kurai katru gadu tika precizēts tematiskais fokusējums. Profesore šo jautā-

jumu uzdeva vai nu konferences noslēguma dienā, vai citreiz tiekoties Daugavpilī Humanitāro zinātņu fakultātes rīkotās konferences vēstures sekcijas zinātnisko lasījumu starplaiķā. Ikviens konferences “Sabiedrība un kultūra” vēsturnieks, sociologs, politologs vai citas nozares zinātnieks ar apbrīnu kuluāru sarunās minēja, ka saticis cienījamo profesori. Cits lepojās, ka profesore viņu bija ievērojusi un uzrunājusi, cits apbrīvoja zinātnieces fenomenālo atmiņu, loģiski argumentētu tēmas izklāstu. Un tā vairāk nekā divdesmit gadu garumā, starp konferences dalībniekiem acis vispirms meklēja cienījamo profesori. Arī šajā gadā mums bija lemts satikt un klausīties profesores sagatavoto referātu; konferences laikā satikt mazmeitu ar profesores mazmazbērnu, kuru ziņā ir kopā ar mums visiem uzturēt profesores Ilgas Apines piemiņu. Aizvadītās konferences ievirzes tēma bija “Laikmeta zīmes un simboli”. Neapšaubāmi, ka arī cienījamā zinātniece pati ar savu darbu un esību ir kļuvusi par laikmeta zīmi un simbolu. Diemžēl nepaguvām vienoties par nākamās konferences tēmu...

Mihails Rodins, filozofijas doktors:

Mana dārgā Ilga Apine, profesore, mana pasniedzēja Latvijas Valsts universitātes Filozofijas fakultātē, man ir bezgala žēl un vienkārši nespēju noticēt notikušajam. Es Jūs atceros, Jūsu lekcijas bija pārsteidzošas un Jūsu zināšanas un pieredze mums, nezinošiem studentiem, nekad nebija aizskaroša. Jūsu mierīgā, zinātniskā un objektīvā etnisko attiecību analīze mums visiem ir devusi dziļu iedvesmu, barību prātam un rosinājusi turpmākiem pētījumiem. Jūs atstājāt sekotāju skolu. Es paklanos Jūsu inteliģencei un uzmanībai pret kolēģiem un apkārtējiem cilvēkiem. Es lepojos un savā atmiņā atstāju Jūsu — īstas latviešu intelektuāles un zinātnieces tēlu.

Tatjana Feigmane, vēstures doktore:

Pirmo reizi man nācās iepazīties ar Ilgu Apini 70. gadu beigās. Tajā laikā viņa jau bija zinātņu doktore, profesore, Latvijas Zinātņu

akadēmijas korespondētājocekle. Neraugoties uz šiem augstajiem nopelniem, viņa palikusi manā atmiņā ar vienkāršību saskarsmē, atvērtību un labvēlību pret cilvēkiem, neatkarīgi no to sociālā vai profesionālā statusa. Jau 70. un 80. gados viņa bija lielākā speciāliste nacionālo attiecību problēmu pētīšanā Latvijā un divu monogrāfiju autore, kuras bija veltītas Latvijas sociāldemokrātijas pozīcijas analīzei nacionālajā jautājumā. Viņas darbiem bija raksturīga dziļa zinātniska analīze, nevis tikai sekošana valdošajiem uzskatiem. Tāpēc profesore nostāja dažreiz radīja neapmierinātību dogmatiski domājošo padomju zinātnieku daļā. Laiks pēc 1991. gada Ilgai Apinei ir bijis ļoti auglīgs. Viņa uzmanīgi pētīja procesus, kuriem pagātnē bija sava vieta Latvijas sabiedrībā un kuri atspoguļojās daudzās viņas publikācijās. Profesores uzmanības centrā joprojām bija nacionālās politikas un mazākumtautību analīze. Savos darbos viņa izmantoja arī bagātu empirisko materiālu, kas bija gūts saskarsmē ar nacionālo biedrību pārstāvjiem. Ilga Apine līdz pēdējai dzīves dienai, par spīti vecumam, gāja kopsolī ar laiku, uzstājās ar referātiem un ziņojumiem daudzās starptautiskās zinātniskās konferencēs gan Latvijā, gan ārpus tās. Professore Ilga Apine paliks manā atmiņā ne tikai kā izcila pētniece, docētāja un lektore, bet arī kā apbrīnojami draudzīgs un gaišs cilvēks.

Jeļena Matjakubova, Latvijas Krievu kultūras padomes priekšsēdētāja:

Latvijas Krievu kultūras biedrību dibināja cilvēki, kuriem viena no galvenajām vērtībām ir jēdziens “kultūra”. Lai arī biedrības dalībniekiem ir dažāda etniskā piederība, tieši krievu kultūra ir kļuvusi par viņu dvēseles neatņemamu sastāvdaļu. Ilga Apine bija Latvijas Krievu kultūras biedrības locekle, īstena latviešu inteliģences pārstāve. Vienmēr eleganti ģērbusies — piespraude pie žaketes vai cepure pie kostīma piešķīra viņas stilam īpašu šarmu... Lepna, ar klusu, bet stingru balsi. Apbrīnojama bijusi viņas attieksme pret jebkuru darbu — vai uzstājoties starptautis-

kajā konferencē, vai piedaloties Jaungada vakarā sarīkojumos, kur skanēja jautri priekšnesumi. Lekcijām viņa vienmēr bija nopietni sagatavojusies — minēja citātus, skaitļus, zinātniskus pierādījumus. Ilgas Apines galvenās rakstura īpašības bija atbildīgums un objektivitāte. Mums bija iespēja kopā strādāt vairākos projektos, proti, bijām uzaicinātas kā ekspertes darba grupā, kura izstrādāja valsts programmu “Sabiedrības integrācija Latvijā”. Ilga Apine ļoti atbildīgi pildīja šo uzdevumu, viņas priekšlikumi un labojumi vienmēr bija zinātniski pierādīti, tika veikta starptautiskās pieredzes analīze, ievēroti socioloģisko pētījumu rezultāti Latvijā. Viņa neuzspieda savu viedokli, bet cienīgi un skaidri aizstāvēja savu nostāju un, ja kādreiz apspriede nonāca strupceļā, nezaudēja cerību, bet meklēja izeju un piedāvāja jaunu humānu risinājumu. Ilgas Apines galvenā dzīves tēma bija dažādu etnisko grupu savstarpējas attiecības, bet viņas īpašā sirsnīgā attieksme izveidojās pret baltkrievu tautas vēsturi Latvijā. Piemēram, kad Latvijas Baltkrievu biedrība izsludināja zinātnisko darbu konkursu par baltkrievu likteņiem Latvijā, Ilga Apine ne tikai kļuva par tā aktīvu dalībnieci un ieguva pirmo vietu, bet arī tika aicināta par žūrijas komisijas vadītāju. Par spīti vecumam un ne visai labai veselībai, viņai piemita smalka humora izjūta un dvēseles jauneklīgums.

Ilarions Ivanovs, Latvijas Vecticībnieku biedrības vadītājs:

Vecticībnieki ar pateicību un gandarījumu atceras Ilgu Apini. Viņa ar dziļu cieņu attiecās pret vecticībniekiem, uzskatot viņus par Latvijas tautas sastāvdaļu, kas ir cieši saistīta ar latviešu likteni un saglabā savu identitāti, savas tradīcijas, krievu valodu un kultūru. Apine iesaistījās Latvijas krievu, vispirms vecticības, vēstures, kultūras un tradīciju pētniecības veidošanā. Viņa bija teorētiskā semināra “Vēsture un krievu kultūra Latvijā” pastāvīga dalībniece un lektore. 2004. gadā Rīgā notikušajā starptautiskajā konferencē “Vecticībnieki Latvijā: vēsturiskā pieredze,

kultūra un mūsdienu procesi sabiedrībā” Apine uzstājās ar referātu “Vecticībnieku, kā krievu etnokonfesionālās grupas, vieta Latvijas sabiedrībā”. Par vecticības tēmu Ilga Apine uzstājusies daudzos semināros un konferencēs. Viņa bija viena no iniciatoriem iekļaut vecticībnieku sekciju “Letonikas” zinātniskajās konferencēs. Viņa ir nodzīvojuši skaistu, bagātu zinātnieces darba dzīvi. Vecticības tēmai veltītās viņas talantīgās uzstāšanās un zinātniskie darbi ierakstīti Latvijas zinātnes vēsturē. Vecticībnieki saglabās gaišu piemiņu par izcilu zinātnieci un gaišu cilvēku.

Ina Oškāja, žurnāliste:

Ilgus gadus strādājot preses izdevumos, es veidoju intervijas ar visdažādākiem cilvēkiem — deputātiem, ministriem, politiķiem, zinātniekiem... Daudzas no šīm sarunām jau ir aizmirstas vai palikušas atmiņā vienkārši kā fakta konstatācija — jā, bija arī tāda tikšanās. Bet interviju ar Ilgu Apīni laikrakstam „Čas” (kas notika vairāk nekā pirms desmit gadiem!) es atceros arī šodien. Pirmkārt, fascinēja šīs kundzes enerģija un optimisms. Otrkārt — viņas aizraušanās ar saviem pētījumiem, par kuriem viņa varēja stāstīt stundām ilgi. Un, treškārt, tas, kā viņa to pastāstīja — nevis sausi un sarežģīti (tas bieži notiek ar zinātniekiem), bet spoži, tēlaini un tiešām aizraujoši. Nesen pārlasīju šo seno interviju un pārliecinājos, ka tas, ko Ilga Apine toreiz stāstīja par “krievu jautājumu” un integrācijas problēmām Latvijā, joprojām ir aktuāls.

Natālija Ābola, Latvijas TV žurnāliste:

Profesore Ilga Apine bija mana zinātniskā vadītāja aspirantūrā. Darbu es neesmu uzrakstījusi, un šeit daļēji ir arī Ilgas Apines “vaina”: viņa bija ļoti labsirdīgs, inteligents cilvēks, un tā vietā, lai stingri prasītu no aspirantiem veikt noteiktu darba apjomu, profesore maigi atgādināja par laiku, kas jau pagājis, un piedāvāja jaunu, koriģētu darba plānu. Es tajā laikā jau biju ārštata korespondente televīzijā, un visi manas dzīves un profesionālie plāni bija saistīti ne ar akadēmisku karjeru, bet ar televīzijas žurnālistiku, taču tas

nemainīja viņas labo attieksmi pret mani. Es domāju, ka Ilgai Apinei nebija neviena ienaidnieka, vienkārši grūti iedomāties cilvēku, kurš nebūtu izjutis cieņu pret viņas cilvēciskajām īpašībām.

Avoti un piezīmes

- ¹ Apine I. *Latvijas sociāldemokrātija un nacionālais jautājums*. Rīga: Liesma, 1974, 62.–63., 94.–97., 298. lpp.
- ² *Ibid.*, 156. lpp.
- ³ Krastiņš J. *1905. gada revolūcija Latvijā*. Rīga: Zinātne, 1975, 43.–52. lpp.
- ⁴ Ronis I. 1905.–1907. gada revolūcija Latvijā. Grām.: *Latvijas padomju enciklopēdija*. 5 (2). sējums. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 178.–187. lpp.
- ⁵ Zile Ļ. (aut. kol. vad.). Latvijas Komunistiskā partija. Grām.: *Latvijas padomju enciklopēdija*. 5 (2). sējums. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 259.–289. lpp. (260.–264. lpp).
- ⁶ Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (1953–1955). Grām.: Švābe A. (red.) *Latvju enciklopēdija*. Trešais sējums. Stokholma: Trīs Zvaigznes, 2329.–2332. sl.
- ⁷ Apine I. Mazākumtautību loma vēsturē un mūsdienās. Multikulturālas sabiedrības izveidošanās un attīstība. Grām.: Dribins L. (sast.) *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007 (4), 9.–25. lpp. (9., 18., 24. lpp.).
- ⁸ Apine I. Krievu problēma Latvijas vēsturē. Grām.: Apine I., Volkovs V. *Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts, Daugavpils Universitāte, 2007 (3), 9.–96. lpp. (7.–8. lpp.).
- ⁹ Apine I. Akulturācijas iespējas Latvijā. Grām.: Vēbers E. (red.) *Integrācija un etnopolitika*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2000, 446.–458. lpp. (447. lpp.).

- ¹⁰ Apine I. Latvijas minoritātes integrācijas procesa kontekstā. Grām.: Vēbers E., Kārklīņa R. (red.) *Nacionālā politika Baltijas valstīs*. Rīga: LZA Filozofijas un socioloģijas institūts, 1995, 66.–83. lpp. (75.–81. lpp.); Apine I. Latvijas minoritāšu apziņa ceļā uz politisko nāciju. Grām.: Vēbers E. (red.) *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 247.–259. lpp. (247. lpp.); Apine I. Etnopolitikas analīze. Grām.: Dribins L., Šņitņikovs A. (red.) *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un pārvarēšanas iespējas (etnicitātes, valsts un pilsoniskās sabiedrības mijiedarbības analīze)*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2006, 13.–32. lpp. (13.–15. lpp.).
- ¹¹ Apine, 2007 (3), op. cit., 20.–48., 56.–78. lpp.
- ¹² Apine I. Baltkrievi Latvijā. Grām.: Dribins L. (sast.) *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007 (1), 190.–208. lpp.
- ¹³ Apine I. Čigāni (romi) Latvijā. Grām.: Dribins L. (sast.) *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007 (2), 282.–300. lpp.
- ¹⁴ Apine, 1995, op. cit., 68.–74. lpp.
- ¹⁵ Ibid., 66.–78. lpp.
- ¹⁶ Apine I. *1905.–1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti*. Rīga: Zelta grauds, 2005.

Par autoru

Dr. soc. Vladislavs Volkovs ir Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks. Zinātniskās intereses: nācijas un etnisko minoritāšu socioloģija, Latvijas krievu minoritātes vēsture un tās socioloģiskā analīze.

About the author

Dr. soc. Vladislavs Volkovs is a leading researcher of the Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia. Research interests: sociology of nation and ethnic minorities, history of Russian minority of Latvia and its sociological analysis.

IN COMMEMORATION TO PROFESSOR ILGA APINE (13.03.1928 — 01.06.2019)

Vladislavs Volkovs

vladislavs.volkovs@inbox.lv

Summary

Key words: *history, historiography, social democracy, ethnopolitics, ethnic minorities*

The article briefly shows the contribution of Professor Ilga Apine to a number of branches of science — history and historiography, theory of ethnic psychology, culturology, social anthropology, political science. In the long-term scientific work of the professor there was an internal relationship of research topics of social democracy and ethnic diversity of Latvian society. The article presents statements of many colleagues of the professor — scientists, university professors, journalists and public figures — about the human and professional qualities of Ilga Apine.